

Правові проблеми інформаційної діяльності

УДК 342.951:351.82

ЯРЕМЕНКО О.І., кандидат наук з державного управління, доцент

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Щодо теоретико-правових проблем регулювання інформаційної діяльності у сфері державного управління.

Аннотация. О теоретико-правовых проблемах регулирования информационной деятельности в сфере государственного управления.

Summary. On the theoretically-legal problems of information activities regulation in the field of public administrat.

Ключові слова: інформаційна діяльність, інформаційні відносини, інформаційне право, державне управління, правове регулювання.

Інформаційні процеси та інформаційна діяльність супроводжують людство протягом всієї історії його існування, а сама історія людства є результатом колективної інформаційної діяльності значної кількості людей. Інформаційна взаємодія в суспільстві завжди була необхідною умовою існування та прогресивного розвитку соціуму, однак, конкретні форми, види та зміст інформаційної діяльності на кожному історичному етапі визначалися інформаційними потребами суспільства та рівнем його політичної, правової, матеріальної та духовної культури. Виникнувши у формі накопичення знань і обміну відомостями, інформаційна діяльність поступово розвивалася і почала проникати в різні соціальні сфери, в тому числі у сферу державного управління.

Відповідно до сучасної правової доктрини жодна соціально значима діяльність у сфері державного управління не повинна залишатися поза правовим регулюванням. За таких умов значно зростає роль правових наукових досліджень, які мають забезпечити пошук найбільш оптимальних шляхів розвитку права і розв'язання актуальних правових проблем в інформаційній сфері [1, с. 11].

Окремі правові аспекти інформаційної діяльності досліджуються в працях вітчизняних науковців Арістової І.В., Баранова О.А., Беякова К.І., Брижка В.М., Гавловського В.Д., Калюжного Р.А., Кохановської О.М., Марущака А.І., Мастяниці Й.У., Нижник Н.Р., Пилипчука В.Г., Святоцького О.Д., Сосніна О.В., Тихого В.П., Цимбалюка В.С., Швеця М.Я. та інших.

В той же час, подальшого дослідження потребують юридичні проблеми інформаційної діяльності в різних соціальних сферах.

Метою статті є аналіз теоретично-правових проблем правового регулювання інформаційної діяльності у сфері державного управління.

Людина постійно знаходиться в інформаційному середовищі, оскільки, як цілком слушно констатує Урсул А.Д., інформація – це властивість всіх матеріальних об'єктів і вона існує та існувала завжди і ніколи не виникала [2, с. 46 – 47]. Інформаційна складова є в наявності в будь-якому виді людської діяльності, про що наголошує ряд вчених. Так, Каган М.С., зазначає, що одним з основних видів діяльності людини є його

спілкування з іншими людьми, взаємний обмін інформацією [3, с. 11]. Афанасьєв В.Г. констатує, що обмін інформацією є обов’язковим атрибутом будь-якої людської діяльності – виробничої, духовної, соціальної [4, с. 35].

Особливе значення інформація відіграє в управлінських процесах. Інформація у сфері соціального управління є специфічною формою взаємозв’язку, взаємодії компонентів системи, а також системи з оточуючими умовами; інформація обслуговує всі рівні, функції управління, містить відомості про методи і засоби управління, є безпосередньою причиною, що визначає вибір системою того чи іншого варіанта поведінки, переведення системи в новий стан, забезпечує її рух до бажаної мети [5, с. 244].

Слід підкреслити, що різні форми інформаційної діяльності були притаманні державі та її органам на всіх історичних етапах їх розвитку. Основні види такої діяльності – це збір інформації для прийняття управлінського рішення, рішення суб’єктом управління та доведення прийнятого рішення до відома інших учасників управлінського процесу.

В той же час, на певному етапі розвитку соціуму виникає і набирає сили конфлікт між управлінською системою та інформаційними потоками в ній. Вперше термін “інформаційний потік” в юридичну термінологію запровадив Венгеров А.Б., визначаючи його як рух інформації в системі управління – від управляючого об’єкта до блоку управління і навпаки, а також взаємний рух інформації від зовнішнього світу до системи. Цей же науковець окреслив найбільш важливі для юридичної науки загальні закономірності інформаційних потоків: відповідність каналів інформації її кількості та характеру; існування різноманітних інформаційних бар’єрів; сумісність інформації як умова взаємодії різних систем управління; наявність потоків первинної і вторинної інформації [6, с. 71 – 72].

Венгеров А.Б. також акцентував увагу на те, що основне протиріччя, яке склалося в СРСР до середини 1960-х років між системою управління та інформаційним рівнем, – це протиріччя між соціальною потребою в подальшому укріпленні планомірного характеру розвитку суспільного виробництва та існуючим стихійним характером інформаційних процесів, що не дозволяло в необхідній мірі задовольнити цю соціальну потребу. Стихійність інформаційних процесів проявлялася у їх невідповідності стрімко зростаючим обсягам соціально-економічної та науково-технічної інформації, яка підлягає обробці у сфері управління, і недостатній здатності традиційної системи управління до вирішення такого завдання; у протиріччі між необхідною для управління і фактично існуючою якістю інформації; виникненні надлишків або недостатності інформації на різних рівнях управління; несвоєчасності отримання інформації на управлінських рівнях; відсутності необхідної інформації на таких рівнях управління, де приймається рішення; надходження інформації на рівні, які не мають відповідних повноважень для прийняття рішення; дублювання інформації [7, с. 244].

Ці ж тенденції підкреслювали інші вчені. Так, Афанасьєв В.Г. зазначає, що поступово склалося протиріччя між безперервним зростанням обсягів інформації і традиційними засобами її отримання, оцінки, переробки і зберігання. Науковець констатує, що, з одного боку, має місце значна кількість “сирих”, необроблених даних, які можуть бути використані в управлінні, а з іншого боку явно не вистачає кількості інформації для використання в управлінні [8, с. 257].

Ключову роль в усуненні суперечностей між інформаційною та управлінською системами може відіграти тільки науково обґрунтований механізм правового регулювання інформаційної діяльності. Як зазначає Батурін Ю.М., завданням державного управління, права та закону є забезпечення природного розвитку соціальних процесів, нормального функціонування суспільних інститутів, досягнення автоматизму

в їх діяльності, усунення перешкод на їх шляху, зниження, наскільки це можливо, витрат і втрат, неминучих при саморозвитку та саморегулюванні, послаблення дії небажаних побічних ефектів і шкідливих наслідків [9, с. 31].

Отже, на певному етапі розвитку державного управління, як влучно зазначає Венгеро А.Б., визрівають умови для того, щоб основоположна магістраль розвитку правової системи “економіка – політика – право” доповнилася таким напрямом, як “інформація – політика – право”. Він підкреслює, що для юридичної науки поряд з проблемою співвідношення права, держави і економіки важливою стає проблема співвідношення права, держави та інформації і виділяє ряд нових інформаційних явищ у сфері державного управління які потребують теоретичного аналізу юридичної науки, основними серед яких є: становлення в суспільстві соціально-економічної та науково-технічної інформації як відносно самостійного ресурсу виробництва і управління; відокремлення процесів реєстрації, збору, зберігання, передачі і обробки інформації від процесів прийняття рішення та функції виробництва інформації від функції її використання; виникнення соціально-організаційного оформлення цього процесу (поява в структурі управління спеціальних органів підготовки інформації для прийняття рішення) [10, с. 11].

Розвиток інформаційної діяльності обумовлює модернізацію зв'язку між державним управлінням і правом. Традиційно управління суспільними процесами за допомогою права передбачає наявність специфічних соціально-правових регуляторів (норм права, державних органів, суб'єктів та об'єктів правового впливу), які спрямовані на мобілізацію ресурсів держави. Крім цього, управлінські цілі і завдання містяться в законах, підзаконних актах, рішеннях правоохоронних органів, інших документах, в яких визначаються також шляхи і засоби їх досягнення, строки реалізації окремих цілей, затрати і багато іншого [11, с. 10].

Включення інформаційної діяльності в механізм правового регулювання ставить за мету закріплення правовими нормами фактично існуючих суспільних інформаційних відносин та сприяння їх розвитку, що є необхідною умовою ефективного функціонування всієї управлінської системи і виконання соціальної функції державним управлінням. У зв'язку з цим виникає проблема щодо галузевої належності правових норм, які регулюють інформаційні відносини у сфері державного управління.

Батурін Ю.М. вважає, що нормативно-правова база управління в умовах комп'ютеризації поділяється на загальну і спеціальну. До загальної нормативно-правової бази відносяться всі галузі права – конституційне, цивільне, фінансове. Спеціальна – це адміністративне право, яке регулює відносини, що складаються в процесі комп'ютеризації управління, встановлює організаційно-правові форми і методи діяльності органів державного управління в умовах використання інформаційних технологій [12, с. 10].

В умовах значного зростання у професійній діяльності державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування питомої ваги інформації ця думка потребує уточнення. Так, традиційно юридичне опосередкування державно-управлінських процесів здійснюється за допомогою норм адміністративного права. Норма адміністративного права трактується як встановлене, санкціоноване або ратифіковане державою, формально визначене і забезпечене можливістю державного примусу правило поведінки суб'єктів, що діють у галузі державного управління та сфері забезпечення публічного правопорядку, призначенням і безпосередньою метою якого є організація й регулювання суспільних відносин (а також сприяння цій меті), що забезпечує виникнення та функціонування адміністративно-правових відносин, а також умови реалізації своїх прав учасниками цих відносин та виконання покладених на них обов'язків. При цьому, найбільш характерним для державно-управлінських відносин є застосування норм адміністративного права, тобто така організаційно-правова

діяльність державних та інших уповноважених на це органів, яка полягає у встановленні піднормативних індивідуальних правил поведінки з метою створення умов, необхідних для реалізації відповідних норм. Застосування, на відміну від використання, виконання, дотримання, є державно-владною діяльністю, головним завданням якої є втілення в життя приписів норми права щодо управлінських відносин залежно від характеру ситуації, у якій опинилися учасники таких відносин [13, с. 23].

Державно-управлінські відносини виникають не тільки в результаті виконавчо-розпорядчої, владної діяльності щодо втілення в життя законів, а й інших видів діяльності, зокрема, інформаційної. Відповідно, адміністративне право є не єдиною галуззю права, яке регулює відносини у сфері державного управління. Різні галузі права виступають як певні соціальні цінності, і кожна з них по-своєму з точки зору своїх цілей, задач, внутрішньої організації бере участь в управлінні соціально-економічними процесами [14, с. 9]. На нашу думку, свою функцію тут повинно виконати також інформаційне право.

На сьогодні предметна сфера інформаційного права досить ґрунтовно досліджено вітчизняними науковцями. Так, Арістова І.В., підкреслюючи важливу роль права у свідомому проектуванні інформаційних процесів, зазначає, що за допомогою права не лише регулюються відносини, що складаються, а й відбувається розширення сфери інформаційної діяльності, яке зумовлено суспільними потребами. Право впливає безпосередньо на хід інформаційних процесів, визначаючи та підтримуючи ті напрями, які формують обрис інформаційного суспільства. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства безумовно впливає на характер суспільних відносин, що і зумовило появу нової комплексної галузі права – інформаційного права, яка регулює сферу суспільних відносин щодо пошуку, отримання, передачі, виробництва та поширення інформації [15, с. 4].

Беляков К.І. вважає, що інформаційне право має на меті регулювання не лише діяльності ЗМІ, а й соціальних відносин у сфері інформаційної діяльності взагалі – інформаційних відносин [16, с. 10]. В якості дефініції інформаційного права він пропонує наступне: “Інформаційне право – це сукупність доктринальних положень юридичної науки та правових норм, які утворюють самостійний масив національного законодавства, норм міжнародного права, а також стан правової свідомості суб’єктів права в галузі інформаційної діяльності і відносин, пов’язаних з інформаційними ресурсами, функціонуванням інформаційно-комунікаційних систем, створенням та застосуванням інформаційних технологій, спрямованих на забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, організацій, держави та суспільства в цілому, забезпечення адекватної реакції юридичної системи на порушення встановлених законодавством норм в галузі інформатизації” [17, с. 146].

Брижко В.М., кваліфікуючи інформаційне право як галузеву юридичну науку, що вивчає інформаційні відносини та інформаційну діяльність в суспільстві, вважає його призначенням правове впорядкування цих відносин і діяльності, встановлення в цілому правового положення державних органів, суспільних організацій, засобів масової інформації, підприємницьких структур та інших суб’єктів, що регулюють публічні інформаційні відносини в певних сферах, а також приватноправові відносини різних суб’єктів інформаційної діяльності з громадянами [18, с. 103].

Марущак А.І. відносить до предмета регулювання інформаційного права відносини щодо збирання, зберігання, захисту, використання, поширення інформації [19, с. 103].

Цимбалюк В.С. трактує інформаційне право як систему правових норм, що регулюють множину дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [20, с. 105].

Інформаційне право як комплексна галузь, тільки частково регулює інформаційну діяльність органів державного управління за допомогою, в основному, норм імперативної природи. Імперативні інформаційно-правові норми встановлюють обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування щодо виробництва і поширення інформації, що створюється ними в порядку забезпечення конституційних гарантій інформаційних прав громадян на інформацію, і виконання цими органами своєї компетенції [21, с. 126]. Таким чином, норми адміністративного та інформаційного права перебувають у тісному взаємозв'язку, вони “переплітаються” між собою, відбувається своєрідне проникнення інформаційно-правових норм в регулювання державно-управлінських процесів, що призводить до певного “розмивання” меж предмета правового регулювання.

Нормативно-правове закріплення регулювання відносин у сфері державного управління інформаційно-правовими нормами знаходимо в законодавстві України. Так, наприклад, в ст. 1 Закону України “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” зазначено, що цей закон визначає порядок всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування і є складовою частиною законодавства України про інформацію [22]. Тобто в законі прямо зазначається, що він регулює відносини в адміністративній сфері, при цьому міститься вказівка на галузеву належність до інформаційного права.

Слід зазначити, що інтеграція предмета регулювання адміністративного та інформаційного права має тенденцію до поглиблення. Вітчизняні науковці серед основних напрямів упорядкування та регулювання інформаційних відносин, які складають правове поле інформаційної діяльності, виділяють наступні: забезпечення правового режиму формування і використання національних інформаційних ресурсів щодо збирання, зберігання, використання, поширення інформації та обробки даних; створення системи юридичних процедур реалізації конституційних прав громадян України, охорони та захисту їх безпеки, прав і свобод в інформаційній сфері та персональних даних в інформаційно-комп'ютерних системах і базах даних; забезпечення умов для розвитку гарантій, охорони і захисту власності на інформаційні ресурси, інформаційні технології та інформаційні послуги; забезпечення сумісності і взаємодії державних та регіональних інформаційно-комп'ютерних систем і мереж в єдиному інформаційному просторі України; пошук балансу між правами і свободами людини та потребами суспільства і держави у захищеності інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України [23, с. 18].

Як бачимо, переважна більшість інформаційних відносин, які потребують правового врегулювання, прямо або опосередковано пов'язана із сферою державного управління. Відповідно, в цьому напрямі й буде розвиватися інформаційне законодавство.

В Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” закріплено принципи, якими необхідно керуватися при створенні інформаційного законодавства – це загальні принципи Конституції України, а також принципи свободи створення, отримання, використання та розповсюдження інформації; об'єктивності, достовірності, повноти і точності інформації; гармонізації інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній діяльності; обов'язковості публікації інформації, яка має важливе суспільне значення; обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону; мінімізації негативного інформаційного впливу та негативних наслідків функціонування інформаційно-комп'ютерних технологій; недопущення незаконного розповсюдження, використання і порушення цілісності

інформації; гармонізації інформаційного законодавства та всієї системи вітчизняного законодавства [24].

Правове регулювання інформаційної діяльності в системі державного управління обумовлюється також ст. 19 Конституції України, яка передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тобто органи державної влади здійснюють надану їм владу не на власний розсуд, не вільно, а в чітких рамках компетенції, визначеної законодавством. Відповідно їх діяльність чітко регламентована за принципом “дозволено тільки те, що прямо передбачено законодавством”. По-суті, функції органів державної влади – це не їх права, а їх обов'язки [25, с. 83].

Однією із проблем правового регулювання інформаційної діяльності у сфері державного управління є відсутність законодавчого визначення цього поняття. Дефініція інформаційної діяльності, яка була в редакції Закону України “Про інформацію” 1992 року як сукупності дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави, хоча і мала загальний характер, але усувала термінологічну невизначеність в цій сфері. Закон України “Про інформацію” в редакції 2011 року, уникаючи формулювання визначення інформаційної діяльності, зазначає тільки основні її види – створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації.

В науці інформаційного права отримало поширення досить широке трактування інформаційної діяльності. Так, Цимбалюк В.С. пропонує розглядати інформаційну діяльність як основну, історично обумовлену форму об'єктивного прояву відносин між людьми щодо інформації, зокрема і у статусі інформаційних правовідносин [20, с. 104].

Бачило І.Л. трактує інформаційну діяльність як професійну діяльність у галузі створення, збору, пошуку, накопичення, обробки, зберігання, надання, представлення, поширення, охорони та захисту інформаційних ресурсів, інформаційних технологій і використання засобів зв'язку, що здійснюється в рамках правового статусу організації (юридичної особи, органу державної влади та місцевого самоврядування), персоналу цих суб'єктів відповідно до їх прав і обов'язків, а також дії фізичних осіб щодо задоволення потреб в інформації та засобах інформатизації при дотриманні законодавства [26, с. 114].

Такі підходи дозволяють включати в інформаційну діяльність всі форми і види роботи із інформацією. Найбільш дискусійною є доцільність віднесення до інформаційної діяльності використання засобів зв'язку та комп'ютерних технологій передачі інформації. У зв'язку з цим заслуговує на увагу думка Бурила Ю.П. про неоднорідність видів інформаційної діяльності, можливість виділення серед них основних і допоміжних, беручи за основу розмежування такий критерій, як об'єкт діяльності. Науковець пропонує виділяти основні види інформаційної діяльності, об'єктом яких є інформація (інформаційні ресурси), і допоміжні види, об'єктом яких є елементи інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, такі як інформаційно-телекомунікаційні технології (засоби інформатизації та телекомунікацій), інші засоби зв'язку, засоби забезпечення інформаційної безпеки [27, с. 14].

Загалом поділяючи думку про необхідність поділу інформаційної діяльності на види, вважаємо недоцільним відносити технології поширення, обробки та захисту до допоміжних її видів. Як зазначається в Декларації принципів ООН “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті”: “добре розвинена інфраструктура інформаційних і комунікаційних мереж, що відповідає

регіональним, національним і місцевим умовам, доступна і прийнятна в ціновому відношенні, дозволяє більшою мірою використовувати зв'язок та інші інноваційні технології і здатні прискорити соціально-економічний прогрес країн та підвищити добробут усіх людей [28]. Правове регулювання діяльності, пов'язаної із використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, здійснюється за допомогою складного механізму із використанням норм різних галузей законодавства: про інтелектуальну власність, про телекомунікації, адміністративно- та інформаційно-процесуального тощо.

Таким чином, інформаційну діяльність у сфері державного управління слід розглядати як специфічну інтелектуальну діяльність службовців державних органів і органів місцевого самоврядування, що спрямована на інформаційне забезпечення, інформаційну взаємодію, охорону і захист інформації в системі державного управління, а також забезпечення права на доступ до публічної інформації.

Правове регулювання інформаційної діяльності у сфері державного управління є результатом активної інтеграції інформації в управлінські процеси і обумовлюється необхідністю впорядкування інформаційних відносин у системі комунікацій між державними органами та іншими учасниками державно-управлінських процесів.

Окремого дослідження потребують проблеми правового регулювання обміну інформацією між державними органами та органами місцевого самоврядування, вдосконалення законодавства щодо розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, деталізація інформаційно-правового статусу органів державного управління, що може бути предметом подальших розвідок у цьому напрямку.

Використана література

1. Пилипчук В.Г. Проблема визначення пріоритетних напрямів правових досліджень в інформаційній сфері / В.Г. Пилипчук // Матеріали “круглого столу” на тему: “Проблеми та пріоритети розвитку правової науки в інформаційній сфері”, 11.11.10 р. – К., 2010. – 69 с.
2. Урсул А.Д. Природа информации. Философский очерк / А.Д. Урсул. – М. : Политиздат, 1968. – 288 с.
3. Каган М.С. Человеческая деятельность / М.С. Каган. – М. : Политиздат 1974. – 268 с.
4. Афанасьев В.Г. Человек в управлении обществом / В.Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1977. – 382 с.
5. Афанасьев В.Г. Системность и общество / В.Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1980. – 368 с.
6. Венгеров А.Б. Категория “информация” в понятийном аппарате юридической науки // Советское государство и право. – 1977. – № 10. – С. 70 – 78.
7. Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления (Теоретические вопросы) / А.Б. Венгеров. – М. : Юрид. лит-ра., 1978. – 208 с.
8. Афанасьев В.Г. Научно-техническая революция, управление, образование / В.Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1972. – 431 с.
9. Влияние научно-технического прогресса на юридическую жизнь / [Батурич Ю.М., Борши З., Вавро И.] ; отв. ред. Ю.М. Батурич. – М. : Юрид. лит-ра, 1988. – 355 с.
10. Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления (Теоретические вопросы) / А.Б. Венгеров. – М. : Юрид. лит-ра, 1978. – 208 с.
11. Рассолов М.М. Управление, информация и право / М.М. Рассолов. – М. : Мысль, 1983. – 157 с.
12. Батурич Ю.М. Проблемы компьютерного права / Ю.М. Батурич. – М. : Юрид. лит-ра. – 1988. – 355 с.
13. Харитонов О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07 / О.І. Харитонов. – Одеса., 2004. – 289 с.

14. Рассолов М.М. Проблемы управления и информация в области права / М.М. Рассолов. – М. : Юрид. лит-ра, 1991. – 218 с.
15. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України : організаційно-правові засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07 / І.В. Арістова. – Харків, 2002. – 30 с.
16. Беляков К.І. Інформаційно-правові дослідження: походження, становлення, стан та перспективи розвитку // Інформація і право. – 2011. – № 2. – с. 4 – 13.
17. Беляков К.І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного-правового та наукового забезпечення : монографія / К.І. Беляков. – К. : КВШ, 2008. – 576 с.
18. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: монографія / В.М. Брижко. – К. : ТОВ “Пан Тот”, 2009. – 322 с.
19. Марущак А.І. Пріоритети розвитку інформаційного права України // Інформація і право. – 2011. – № 1. – С. 20-25.
20. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія / В.С. Цимбалюк. – К. : “Освіта України”, 2010. – 388 с.
21. Копылов В.А. Информационное право : учебник / В.А. Копылов. – [2-е изд.]. – М. : Юрист, 2002. – 512 с.
22. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.97 р. № 539/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 49. – Ст. 229.
23. Пилипчук В.Г., Брижко В.М. Проблеми становлення і розвитку інформаційного законодавства в контексті євроінтеграції України // Інформація і право. – 2011. – № 1. – С. 11 – 20.
24. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
25. Попондуполо В.Ф. Система общественных отношений и их правовые формы (к вопросу о системе права) / В.Ф. Попондуполо // Известия вузов. Правоведение. – 2002. – № 4. – С. 79 – 102.
26. Бачило И.Л. Информационное право : основы практической информатики : учебное пособие / И.Л. Бачило. – М., 2001. – 352 с.
27. Бурило Ю.П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері : дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю.П. Бурило. – К., 2008. – 256 с.
28. Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті : Декларація принципів ООН від 12.12.03 р. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi)

~~~~~ \* \* \* ~~~~~